

თარგმანი, როგორც კულტურათმორისი კომუნიკაციის აქტი

დეკანოზიშვილი ციური

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.25>

აბსტრაქტი. თარგმანი მნიშვნელოვან სოციალურ ფუნქციას ასრულებს ადამიანებში ინტერპერსონალური კომუნიკაციისთვის. თარგმანების გავრცელება უზრუნველყოფს ფართო წვდომას სხვა ხალხების კულტურულ მიღწევებზე, იძლევა ლიტერატურისა და კულტურის ურთიერთქმედების და ურთიერთგამდობის საშუალებას. კულტურათმორისი კომუნიკაციაში თარგმანისა და ინტერპრეტაციის სიზუსტე არის ორ ან მეტ კულტურას შორის შეტყობინებების გაცვლის ძირითადი ელემენტი. სხვა კულტურის ცოდნის ნაკლებობამ შეიძლება გამოიწვიოს დაბნეულობა, გაუგებრობა ან თუნდაც შეურაცხყოფა კომუნიკაციის პროცესში. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია ენაში მიმდინარე ცვლილებების ღრმა თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა სოციოლინგვისტური ანალიზის თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია თარგმნილი მასალის კულტურული და ისტორიული ფონის რადიკალური ცვლილებები იყოს გამართლებული, შესაბამისი, დამაჯერებელი და თანმიმდევრული, რადგან შეუსაბამო ან არათანმიმდევრული კულტურული გადაადგილებები იწვევს გამოსახულების დეფორმაციას და ქმნის მკითხველის არასწორ წარმოდგენას საწყისი კულტურისა და ავტორის განზრახვის შესახებ.

სტატიაში „თარგმანი, როგორც კულტურათმორისი კომუნიკაციის აქტი“ განხილულია თარგმანის, როგორც კომუნიკაციური აქტის პროცესი და მასთან დაკავშირებული სირთულეები. ნაშრომში მოცემულია მთარგმნელობითი პროფესიის უფრო მჭიდრო ანალიზი ინტერკულტურული კომუნიკაციის თვალსაზრისით. აღწერილია კომუნიკაციის პროცესში ინფორმაციის გადაცემასთან დაკავშირებული ენობრივი კომპეტენციები; გამოვლენილია პრაქტიკული ხერხები, რომელიც საშუალებას იძლევა მოხდეს იმ დაპრობლემების მინიმიზაცია, რაც თარგმნისას წარმოიშობა; ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია თარგმანზე, როგორც კულტურათმორისი კომუნიკაციის სახეზე.

საკვანძო სიტყვები: თარგმანი, კომუნიკაცია, ინფორმაცია, კულტურა, ენობრივი კომპეტენცია, ფუნქცია.

თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში, რომელსაც ახასიათებს კულტურული მრავალფეროვნება, ეფექტური ინტერკულტურული კომუნიკაცია გადამწყვეტია ადამიანებსა და საზოგადოებებს შორის ჰარმონიის, ურთიერთგაგებისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობისთვის.

ტერმინი „კომუნიკაცია“ ლათინური წარმოშობის სიტყვაა და ნიშნავს საერთოს (ლათ. *Communico* — „საერთოს ვხდი“). ამერიკელმა მეცნიერებმა დ. ლენემ და კ. ლარსონმა კი ამ ტერმინის 126 დეფინიცია განიხილეს. კომუნიკაციას ყველა დროში და ნებისმიერი საზოგადოების ყოფიერებაში უმთავრესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

კომუნიკაცია ანუ ურთიერთობა წარმოადგენს ადამიანური პრაქტიკის იმ სახეს, რომელიც უკავშირდება ადამიანის შინაგანი სამყაროს წარმოშობას, მისი შეგნების და

თვითშეგნების, შემეცნებითი შესაძლებლობების და ზოგადი აქტივობის ფორმირებას ე. ი. მთლიანობაში ადამიანური ფსიქიკისა და პიროვნების ყოველმხრივ განვითარებას. ნებისმიერი კომუნიკაცია შესაძლებელია ერთი ან სხვადასხვა კულტურების და ენობრივი სამყაროს წარმომადგენლებს შორის. ამ შემთხვევაში ჩვენ შეგვიძლია ვისაუბროთ კულტურათმორის კომუნიკაციაზე, რომელშიც მონაწილეობენ სხვადასხვა კულტურული გამოცდილების მქონე ადამიანები.

ზოგადად, ინტერკულტურული (კულტურათმორისი) კომუნიკაციის ცნება გასული საუკუნის 50 წლებში შემოიტანა ამერიკელმა ანთროპოლოგმა ედვარდ თ. ჰოლმა. სამეცნიერო წრეებში და საზოგადოებრივ ცნობიერებაში კი კულტურათმორისი კომუნიკაცია გასული საუკუნის 70 წლებში გაჩნდა დიდი ეკონომიკური განვითარების, ტექნოლოგიებში რევოლუციური ცვლილებების და ამასთან დაკავშირებული ეკონომიკური საქმიანობის გლობალიზაციის შედეგად.

ინტერნაციურმა პროცესებმა განსაზღვრა კომუნიკაციის აქტივიზაცია, მათ შორის კულტურათმორის სფეროში. ამის გამოისობით სხვადასხვა კულტურების წარმომადგენლებს შორის კონტაქტების სიხშირე და ინტენსიობა საგრძნობლად გაიზარდა და კვლავაც იზრდება. ეკონომიკის გარდა პროფესიული და სოციალური კულტურათმორისი კომუნიკაციის მნიშვნელოვან სფეროებად იქცა მეცნიერება, განათლება, ტურიზმი. კომუნიკაციის შესწავლაში დიდი წვლილი შეაქვთ კოგნიტურ და სოციალურ ფსიქოლოგიას, სოციოლოგიას, ენების კოგნიტურ ლინგვისტიკას და ტიპოლოგიას.

კულტურათმორისი კომუნიკაციის ძირითადი ფუნქციებია კულტურათმორისი გაცვლის მატერიალური და იდეური ფასეულობებით უზრუნველყოფა, აგრეთვე სხვადასხვა ეთნოსების, ერების, ქვეყნების წარმომადგენლებს შორის კოოპერაცია სხვადასხვა ამოცანების გადაჭრისას.

ზოგადად კულტურა არის ადამიანის არსობრივი მახასიათებელი, რომელიც დაფუძნებულია ადამიანის უნარზე მიზანმიმართულად გარდაქმნას გარე სამყარო. კომუნიკაცია და ურთიერთობა არის ადამიანის ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ნაწილი და, მასასადამე კულტურის ნაწილიც.

ენა ადამიანის სამყაროსთან სინთეზის შედეგია. სწორედ ენაშია აღბეჭდილი ერის ისტორიული გამოცდილება, მისი თვითმყოფადობა და აზროვნება. ენისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები მეტ-ნაკლებად ნათლად მჟღავნდება თარგმანში, როდესაც ხდება „ორი სტრუქტურის სინთეზი, სადაც უცხო და მშობლიური ერთ მხატვრულ თვისობრივობადაა ქცეული“. ფანჯიკიძე, 1988.

ენა, როგორც კულტურის ფუნდამენტური კომპონენტი, ხშირად მოქმედებს როგორც ბარიერი კომუნიკაციისათვის. ამდენად უცხოენოვანი ადამიანების კომუნიკაციისას საჭიროა რაღაცა საერთო ენა, რომელიც დაეხმარება მათ ერთმანეთის გაგებაში. ასეთ შემთხვევაში კი ურთიერთობის საშუალება არის თარგმანი.

ერთი ენიდან მეორეზე თარგმანს ადამიანები საუკუნეების მანძილზე იყენებდნენ, მაგრამ მხოლოდ უკანასკნელ ათწლეულებში განიხილება კულტურათმორისი კომუნიკაცია და თარგმანი მჭიდრო კავშირში. აქ მთავარ როლს თამაშობს მთარგმნელი. ჩვენ დროში იგი უნდა იყოს არა მარტო ბილინგვი, არამედ ბიკულტურული, რადგან თარგმანი არა მარტო ლინგვისტური, არამედ კულტურული კომუნიკაციაა. ენა არა მხოლოდ გამოხატავს კულტურულ რეალობას, არამედ ანიჭებს მას ფორმას. ლინგვისტური ელემენტის აზრი მხოლოდ მაშინაა გასაგები, როდესაც ის შესაბამისობაშია კულტურულ კონტექსტთან.

თარგმანის თეორია, როგორც სამეცნიერო მიმართულება, წარმოიშვა მე 20 საუკუნის შუა

ხანებში. ამას ბიძგი მისცა მთარგმნელობითი პრაქტიკის ძალუმმა გაფართოებამ, მეორე მსოფლიო ომმა და მასთან პირდაპირ თუ ირიბად დაკავშირებულმა პოლიტიკურმა მოვლენებებმა და ცვლილებებმა საერთაშორისო ურთიერთობის სფეროში ინკლუზიურად ჩართეს ახალი ხალხები და ენები, რის შედეგადაც გაიზარდა მთარგმნელების რიცხვიც.

თანამედროვე მთარგმნელობითი საქმიანობა გამომდინარეობს იმ პრინციპიდან, რომ თარგმნის პროცესი არის ენათმშორისი და კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესი, რომელიც მიმართულია ორიგინალის ტექსტის კომუნიკაციური ეფექტის გადმოცემაზე, ამასთან იკვეთება განსხვავებები, როგორც ორ ენას, ასევე ორ კულტურას შორის, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. ამოსავალი ტექსტის კულტურულ-სპეციფიკური თავისებურებების შენარჩუნება იძენს დიდ მნიშვნელობას, რადგანაც კულტუროლოგიური ასპექტი შეადგენს როგორც შინაარსის, ისე ორიგინალის ესთეტიკური ინფორმაციის მნიშვნელოვან ნაწილს. თარგმანის აუცილებელი პირობაა ამოსავალი და თარგმანის ენების კულტურათა თავისებურებების ცოდნა, აგრეთვე სათარგმნი ტექსტის სრული გააზრება.

მთარგმნელი თარგმნის პროცესში ცდილობს მაქსიმალურად დაუახლოვოს ერთმანეთს ორიგინალი და თარგმნილი ტექსტები, ცდილობს გადალახოს ის ენობრივი წინააღმდეგობები, რასაც იგი აწყდება თარგმნის პროცესში, ამავდროულად მთარგმნელმა თავი უნდა გაართვას იმ სხვადასხვა კულტურულ ისტორიულ გარემოებებს, რომელიც აქვს როგორც ამოსავალ, ისე მიზნობრივ ენებს, რადგან თარგმანი არის ურთიერთკავშირი არა მხოლოდ ორ ენას შორის, არამედ ორი ხალხის, ორი განსხვავებული კულტურის, ცხოვრების წესის თუ ტრადიციების კავშირი.

თარგმანი არის ინდივიდების ურთიერთქმედება, რომელშიც კომუნიკატები არიან ორი კულტურის წარმომადგენლები და თარგმანი ამ შემთხვევაში არის როგორც ენათმშორისი, აგრეთვე კულტურათმშორისი კომუნიკაციის საშუალება. კომუნიკაციური მიდგომის საფუძვლად ი. ნაიდა იყენებს კომუნიკაციის თეორიის ისეთ ძირითად ცნებებს, როგორცაა წყარო, შეტყობინება, რეცეპტორი, უკუკავშირი, კოდირებისა და დეკოდირების პროცესები. კომუნიკაციური მიდგომა არის თანამედროვე ლინგვისტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპი და, აქედან გამომდინარე, იგი წარმოადგენს თარგმნის ლინგვისტიკის განუყოფელ ნაწილს.

თარგმანის ჟანრულ-სტილისტური კლასიფიკაცია ორიგინალის ჟანრულ-სტილისტურ თავისებურებებზე დამოკიდებულებით განაპირობებს თარგმანის ორ ფუნქციურ სახეს: ეს არის მხატვრული (ლიტერატურული) და ინფორმაციული (სპეციალური) თარგმანი.

მეცნიერების ნაწილი მხატვრულ თარგმანს განსაზღვრავს, როგორც მეტატექსტს: გავიხსენოთ შვეიცერი: „ენათმშორისი და კულტურათაშორისი კომუნიკაციების ცალმხრივ მიმართული და ორფაზიანი პროცესი“, რომლის დროსაც მთარგმნელობით ინტერპრეტაციას დაქვემდებარებული ამოსავალი ტექსტის საფუძველზე იქმნება მიზნობრივი ტექსტი „ტექსტი ტექსტში“, რომელიც ცვლის ამოსავალ ტექსტს სხვა ენობრივ და კულტურულ გარემოში. ამასთან, ანალოგი ხშირად განიცდის მოდიფიცირებას ორ ენას, ორ კულტურას და ორი კომუნიკაციური სიტუაციის განსხვავებებით“. Швейцер А. 1988

მხატვრული თარგმანი ასრულებს: 1. ესთეტიკურ ფუნქციას და 2. შემეცნებით ფუნქციას. შემეცნებითი ფუნქცია მოიცავს: ა) უცხო ქვეყნების ცხოვრებასთან, მათ ყოფასთან, მათ ზნე-ჩვეულებებთან და ისტორიასთან გაცნობას; ბ) უცხოენოვანი ლიტერატურის რეპრეზენტაციას. მისი ტენდენციების დაპირისპირებების, ავტორის სტილისა და ცალკეული ნაწარმოებების თავისებურებების წარმოჩინებას; გ) დედნის ინტერპრეტაციას;

ინფორმაციული თარგმანის ძირითადი ფუნქცია არის რაიმე სახის ინფორმაციის

გადმოცემა და არა მკითხველზე მხატვრულ ესთეტიკური ზემოქმედების მოხდენა. ჩვენ დროში თარგმანის ყველაზე დიდი მოცულობა მოდის სწორედ საინფორმაციო ტექსტებზე, სამეცნიერო ტექნიკურ დოკუმენტებზე, სხვადასხვა საქმიან კორესპონდენციაზე და სხვა.

წარმოადგენს რა სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა შორის ურთიერთობის საშუალებას, თარგმანი გვეკლინება ენათშორისი და კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ეფექტურ ინსტრუმენტად. ნაციონალური ენობრივი თავისებურებები და კულტურათა მრავალფეროვნება არ არის ბარიერი ხალხების ურთიერთგაგებისთვის და დაიდლება თარგმანის მეოხებით. ცნობილი ლინგვისტი ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლტის აზრით „სრულიად განსხვავებული ენებიდან თარგმნის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ყოველი იდეა, თუნდაც სხვადასხვა წარმატების ხარისხით, შეიძლება გადმოიცეს ნებისმიერ ენაზე“. Гумбольдт В. 1984

თარგმანის უმნიშვნელოვანესი სოციალური ფუნქციაა სხვა ხალხების კულტურების გაცნობა. ადეკვატური თარგმანის მისაღწევად მთარგმნელი კარგად უნდა იცნობდეს ორივე ენის კულტურას, იცოდეს კომუნიკაციის მიზანი და ის აუდიტორია, რისთვისაც თარგმნის; უნდა აღვნიშნოთ, რომ თარგმანი არ არის მხოლოდ სიტყვები, ფრაზები, წინადადებები, რომელთაც ვიყენებთ კომუნიკაციის დასამყარებლად, არამედ უწინარესად კულტურული თავისებურებები. ამიტომ რაც უფრო მეტი მსგავსებაა ორი ენის კულტურებს შორის, მით კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესში უფრო პროდუქტიული გამოდის თარგმანი.

მთარგმნელი - ბილინგვი თავდაპირველად იღებს სათარგმნ ტექსტს უცხოენოვანი სოციუმის ლინგვოკულტურის პოზიციიდან, ხოლო შემდეგ გადადის მშობლიური ენის სოციოკულტურულ კოდებზე. მთარგმნელობითი ბილინგვიზმის თავისებურებებია მისი ასიმეტრიულობა, ანუ ის, რომ მთარგმნელების უმრავლესობაში დომინირებს ერთი ენა და ერთი კულტურა, რომელსაც ექვემდებარება სხვა ენა და მეორე ის, რომ თარგმნის პროცესში ორივე ენა ერთდროულად მონაწილეობს მეტყველების აქტში. დომინირებული ენის და კულტურის პრიზმაში გაიაზრება და ითარგმნება უცხოენოვან ნაწარმოებში ჩადებული ფაქტები, მოვლენები, აზრები. მთარგმნელს მუდამ უხდება ენების და კულტურების ინტერფერენციის გადალახვა.

კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესში ურთიერთგაგების მისაღწევად აუცილებელია ემპათია - საკუთარი თავის სხვა ადამიანის ადგილზე დაყენება, სამყაროს მისი თვალებით განჭვრეტის მცდელობა. თუ მთარგმნელს ეს გამოსდის, თარგმანი შეიძლება ჩაითვალოს წარმატებულად.

დასასრულს, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ თარგმანი ინტერკულტურული კომუნიკაციის ძირითადი მექანიზმია. მრავალი მეცნიერის ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია იმ დიდ და განსაკუთრებულ როლზე, რომელსაც თამაშობს თარგმანი კულტურის, მეცნიერების, ეკონომიკის, ლიტერატურის და თავად ენის განვითარებაში. თარგმანი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სოციოკულტურული ფენომენი. მას, როგორც სოციალური მოდერნიზაციის სფეროს, აქვს მნიშვნელოვანი სოციალურ-აღმშენებლობითი როლი, რადგანაც თუ თითოეული ხალხის ენა ხელს უწყობს ნაციონალური ერთობისა და ეთნოსის იდენტურობის გრძნობის ფორმირებას, მაშინ თარგმანი უზრუნველყოფს კაცობრიობის ერთობის გრძნობის წარმოშობას.

ლიტერატურა:

1. Гумбольдт В. Фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества // Вильгельм Фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию. 1984
2. Nida E. Towards a Science of Translating E.J. Brill, Leiden 1964 p. 166

3. ფანჯიკიძე დ. თარგმანის თეორია და პრაქტიკა / დალი ფანჯიკიძე გამომცემლობა „განათლება“ - თბილისი, 1988
4. Швейцер А. Д. Теория Перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер, М. Наука, 1988

Translation as an Act of Intercultural Communication

Dekanozishvili Tsiuri
Georgian Technical University, Tbilisi

Abstract

The article "Translation as an Act of Intercultural Communication" deals with the process of translation as a communicative act and the difficulties associated with it; Types of linguistic competence in the communication are analysed. Practical ways of translation are being found to minimize the possible obstacles in the translation process; The article focuses on translation as a form of intercultural communication.

Key words: Translation, communication, information, culture, linguistic competence function.